

Q&A EU-TURKIJEDEAL

Wat is de EU-Turkijedeal?

Om de komst van mensen, onder wie veel kinderen die op de vlucht in Europa arriveerden te ontmoedigen sluiten 27 landen, waaronder Nederland, op 18 maart 2016 een overeenkomst met Turkije: Volgens de deal zouden een flink deel van de mensen, inclusief mensen die asiel aanvragen, die op de Griekse eilanden aankwamen, worden teruggestuurd naar Turkije, ondanks duidelijke aanwijzingen dat het daar onveilig voor hen zou zijn.

Voor elke teruggenomen persoon met de Syrische nationaliteit zou Europa een Syrische vluchteling vanuit Turkije naar de EU laten overkomen per vliegtuig. Turkije moet bovendien alle nodige maatregelen nemen om mensen tegen te houden die de oversteek naar de Griekse eilanden willen maken. Turkije krijgt 6 miljard euro om de situatie van vluchtelingen in eigen land te verbeteren én zouden Turkse burgers visumvrij mogen reizen naar Europa. Deze overeenkomst is de EU-Turkijedeal.

Wat waren de gevolgen van de EU-Turkijedeal?

Ten tijde van het sluiten van de deal was het juridisch al duidelijk: Turkije kon en kan niet aangemerkt worden als veilig land waar mensen naar kunnen worden uitgezet omdat Turkije mensen die op de vlucht zijn onvoldoende bescherming biedt. In de praktijk kwam van terugkeer naar Turkije dan ook vrijwel niets terecht na het sluiten van de deal. De EU-lidstaten zijn niet bereid ze op te nemen. Ze belanden massaal op de Griekse eilanden. Griekenland kon de hoeveelheid asielaanvragen niet aan waardoor mensen, waaronder kinderen kinderen lang (soms jarenlang) moesten wachten op hun asielbeslissing of hervestiging. Andere Europese lidstaten kwamen bovendien de beloftes niet na om mensen op te nemen vanuit Griekenland.

Duizenden mensen waaronder kinderen zaten daardoor vast op de Griekse eilanden en verbleven daar onder erbarmelijke omstandigheden. Er was sprake van overbevolking, een gebrek aan medische en sanitaire voorzieningen, veel te lange asielprocedures, structurele onveiligheid en blootstelling aan fysiek en seksueel geweld, een gebrek aan geschikt voedsel en het ontbreken van onderwijs. Ook was de opvang op de eilanden niet ingericht om mensen waaronder kinderen te beschermen tegen de weersomstandigheden zoals extreme hitte, kou en wateroverlast. De uitzichtloosheid in de kampen zorgt voor mentale problemen zoals slaapproblemen, gewichtsverlies, angstklachten, depressie en een hoog aantal suïcidepogingen, ook bij kinderen.

Waarom stellen Stichting Bootvluchteling, Amnesty International Nederland en Defence for Children de Nederlandse staat aansprakelijk?

Het Hof van Justitie van de EU oordeelde eerder dat de EU niet aansprakelijk kan worden gesteld voor de EU-Turkijedeal omdat de deal niet is gesloten met de EU als geheel, maar is gesloten door alle individuele lidstaten. Nederland was voorzitter van de Raad van de Europese Unie ten tijde van het sluiten van de deal, en speelde een belangrijke rol in het bedenken, opstellen en uitvoeren van de deal. Daarom stellen wij, als Nederlandse organisaties, Nederland aansprakelijk voor de mensenrechtenschendingen als gevolg van de deal.

Jarenlange lobby, verschillende campagnes en het uitbrengen van onderzoeksrapporten heeft de houding van de Nederlandse overheid ten opzichte van de deal niet veranderd. Integendeel: in juli 2023 sloot voormalig premier Rutte, samen met de Italiaanse premier Meloni en voorzitter van de Europese Commissie Von der Leyen een soortgelijke deal met de Tunesische president Saïed.

De EU-Tunesië deal werd ondertekend zonder mensenrechtenvoorwaarden, zonder beoordeling van of toezicht op de gevolgen voor mensenrechten en zonder mechanisme om de samenwerking op te schorten in geval van mensenrechtenschendingen.

De drie organisaties willen voorkomen dat de EU-Turkijedeal wordt gebruikt als blauwdruk voor toekomstige deals. Deals mogen niet gesloten worden indien dit tot voorzienbare mensenrechtenschendingen leidt. Deals mogen niet zo worden opgesteld dat slachtoffers ervan niemand ter verantwoording kunnen roepen, want de EU als instituut is niet aansprakelijk volgens het Hof van Justitie. Er mag geen gat in rechtsbescherming ontstaan waardoor landen hun verantwoordelijkheid kunnen ontlopen.

Wat was de reactie van de overheid op de aansprakelijkheidsstelling van 20 maart 2023?

Op 20 maart 2023 hebben de organisaties de Nederlandse staat aansprakelijk gesteld voor de (voorzienbare) gevolgen van de EU-Turkijedeal. Op 14 september 2023 heeft de overheid laten weten de aansprakelijkheid niet te erkennen, zonder verdere motivering. Daarom stappen de organisaties naar de rechter.

Wat staat er in dagvaarding?

Uit verschillende documenten blijkt niet alleen hoe groot de rol was van de Nederlandse overheid bij het sluiten van de deal, maar ook bij de uitvoering. De inzet van de Nederlandse overheid lijkt niet het doel te hebben om de situatie te verbeteren, maar om koste wat het kost de deal in stand te houden en te blijven uitvoeren. Ondanks dat de Nederlandse staat op de hoogte was van de situatie op de eilanden en het feit dat het in de praktijk niet mogelijk bleek mensen daadwerkelijk terug te sturen naar Turkije, bleef het zich verzetten tegen de mogelijke oplossingen om verlichting op de eilanden teweeg te brengen waar Nederland herhaaldelijk op is gewezen. Uit interne stukken blijkt dat politieke redenen meespeelden bij het verzet: zowel voorkomen dat meer mensen in de EU aankomen als doorreizen naar andere EU-landen en dus mogelijk óók naar Nederland. Nederland heeft zich zelfs verzet tegen het overplaatsen van de meest kwetsbare mensen naar het Griekse vaste land. De organisaties stellen dat de overheid hiermee in strijd heeft gehandeld met mensen- en kinderrechten, de zorgvuldigheidsnorm (de verplichting van overheidsinstanties om zorgvuldig en volgens het recht te handelen bij het uitvoeren van hun taken en beslissingen) én verschillende bepalingen uit het dwingende EU-recht.

Wat wordt er van de rechter gevraagd?

We vragen in de eerste plaats aan de rechter om vast te stellen dat de Staat onrechtmatig heeft gehandeld door het mede vormgeven en sluiten van de EU-Turkijedeal en het mede uitvoeren en in stand houden van de EU-Turkijedeal. We vragen de rechter dat de Nederlandse overheid ervoor moet zorgen dat de uitvoering van de EU-Turkijedeal voldoet aan nationale en internationale wetgeving. In dat kader wordt de rechter gevraagd de Staat op te dragen dat er een mechanisme wordt opgezet dat in staat is om

(risico's op) schendingen van toepasselijke internationale wetgeving en het risico op schadelijke gevolgen voor de mensen en kinderen die binnen de reikwijdte van de EU-Turkijedeal vallen tijdig te signaleren en te voorkomen. Wanneer de Staat niet in staat is hieraan te voldoen, vragen we de rechter de Staat op te dragen zich terug te trekken uit de deal, dan wel de werking daarvan op te schorten.

Wat is het standpunt van de organisaties ten opzichte van deals?

De organisaties zijn niet tegen samenwerking met landen om afspraken te maken over migratie. Maar zoals bij al het handelen van de overheid moet het beleid in overeenstemming zijn met de internationale mensenrechtenverplichtingen die de overheid heeft. Een samenwerking mag nooit inhouden dat mensenrechten aan de kant geschoven worden. Daar valt niet over te onderhandelen.

De organisaties verwelkomen afspraken die gericht zijn op het creëren van veilige manieren voor mensen om nationale grenzen over te steken (door bijvoorbeeld het verstrekken van visa) en de verantwoordelijkheid voor het opvangen van mensen eerlijk te verdelen.

Afspraken zijn echter meestal in de realiteit gericht op het terugdringen van de aankomst van mensen, in ruil voor financiële steun of handelsafspraken met landen die een problematische reputatie hebben op het gebied van mensenrechten.

Wat verwachten de organisaties van de Nederlandse overheid?

Vluchtelingenkampen zoals op de Griekse eilanden mogen niet gezien worden als een normale situatie, die maar blijft voortbestaan bij gebrek aan een structurele oplossing. Wij hopen dat de dagvaarding leidt tot erkenning dat de Nederlandse overheid verantwoordelijk is voor het sluiten en uitvoeren van de deal en de voorzienbare mensenrechtenschendingen die volgden. We willen voorkomen dat de Nederlandse overheid nieuwe deals sluit zoals de EU-Turkijedeal.

In hoeverre is het realistisch wat de organisaties willen? Hoe haalbaar is deze rechtszaak?

Het is zeker realistisch dat de onrechtmatigheid van de deal wordt vastgesteld vanwege de mensen- en kinderrechtschendingen. Door de uitspraak van het Europese Hof dat de EU-Turkijedeal geen handeling van de EU als geheel is, maar van alle afzonderlijke lidstaten, moet aansprakelijkheid bij de individuele lidstaten worden gezocht. En Nederland was naar eigen zeggen 'de architect' van de deal, zo blijkt uit de interne stukken.

Waarom stellen de organisaties de Nederlandse overheid aansprakelijk, in plaats van de Griekse?

Nederland was voorzitter van de Raad van de EU en speelde een grote rol in het bedenken van de EU-Turkijedeal. Wij willen dat landen die de verantwoordelijkheid voor mensen en kinderen die vluchten en asiel aanvragen afschuiven naar andere landen (zoals in deze kwestie naar Griekenland en Turkije) die dit voorzienbaar niet aan kunnen, verantwoordelijk gehouden worden. Nederland heeft ondanks de mensen- en kinderrechtschendingen op de eilanden, de voortzetting van de deal altijd gestimuleerd. Nederland is daarom volgens ons verantwoordelijk voor de gevolgen van de deal.

Wat gebeurt er als we de rechtszaak zouden winnen?

Stichting Bootvluchteling, Amnesty International en Defence for Children vragen de rechter vast te stellen dat de Nederlandse staat onrechtmatig heeft gehandeld door het opstellen, sluiten en uitvoeren van een deal die heeft gezorgd voor voorzienbare mensen- en kinderrechtschendingen. We vragen geen schadevergoeding.

We vragen verder dat de overheid ervoor moet zorgen dat deze deal enkel wordt voortgezet als dit in lijn is met mensen- en kinderrechten. We willen verdere mensenrechtenschendingen voorkomen. Indien niet aan deze voorwaarden wordt voldaan, moet de overheid zich terugtrekken uit de deal.

We willen met deze rechtszaak tevens voorkomen dat de EU-Turkijedeal een blauwdruk wordt voor nieuwe deals. Daarnaast willen we voorkomen dat niemand verantwoordelijk gehouden wordt voor het sluiten en in stand houden van deze deal.

Wat als wij de rechtszaak niet winnen?

Indien de rechter vaststelt dat Nederland niet onrechtmatig heeft gehandeld met het sluiten en uitvoeren van de EU-Turkijedeal, heeft dit tot gevolg dat slachtoffers van deze migratiedeal nergens heen kunnen voor de gevolgen ervan. De uitspraak van het Hof van Justitie van de EU maakt duidelijk dat de EU als instituut niet verantwoordelijk is. Er zou geen vacuüm mogen zijn waarbij de betrokken landen niet verantwoordelijk zijn te stellen voor de gevolgen van migratiedeals zoals de EU-Turkijedeal.

Vermindert het huidige politieke klimaat de kansen op een succesvolle rechtszaak?

De rechter toetst aan relevante internationale, Europese en nationale wetgeving en in hoeverre Nederland de verplichtingen die hieruit voortvloeien na zijn gekomen. De huidige politiek staat hier los van.